KUR'AN'I ANLAMADA TAKVÂ OLGUSUNUN ÖNEMİ

THE IMPORTANCE OF TAQVA IN UNDERSTANDING THE QUR'ĀN

İdris Sami Sümer
Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Bölümü
Assist. Professor, Kırşehir Ahi Evran University, Faculty of Theology,
Department of Basic Islamic Studies
sami.sumer@ahievran.edu.tr
0000-0002-9409-564X

Makale Bilgisi/*Article Information*

HİKEM

Eylül/September 2025 **Cilt/*Volume*: 3** **Sayı/*Issue*: 2**

Makale Türü *Article Type*	Araştırma Makalesi *Research Article*	**Benzerlik Taraması** *Plagiarism Checks*	Yapıldı – iThenticate *Yes – iThenticate*
Geliş Tarihi *Received*	02.07.2025	**Kabul Tarihi** *Accepted*	29.08.2025
Yayın Tarihi *Published*	30.09.2025	**e-ISSN:** 3023-4247 **https://dergipark.org.tr/tr/pub/hikem**	
Atıf Bilgisi *Citation*	İdris Sami Sümer, "Kur'an'ı Anlamada Takvâ Olgusunun Önemi", *Hikem* 3/2 (2025), 127-145.		
DOI	10.63022/hikem.1733136		
Finansman *Funding*	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. *The author declared that this study has received no financial support.*		
Çıkar Çatışması *Conflicts of Interest*	Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. *The author has no conflict of interest to declare.*		
Etik Beyan *Ethical Statement*	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilmiştir. *It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies used are stated in the bibliography.*		
Etik İlkeler ve Yayın Politikası *Ethical Principles and Publication Policy*	https://dergipark.org.tr/tr/pub/hikem/policy https://dergipark.org.tr/en/pub/hikem/policy		

Telif Hakkı *Copyright*

Bu makale Creative Commons Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.
This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-No Derivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License.

Öz: Kur'an-ı Kerim, ilk muhatap toplumun dili olan Arapça ile nazil olmuştur. Kur'an'ı anlamak için ya onun indirildiği dili bilmek ya da mütercimler tarafından yapılan tercümelerine başvurmak gerekmektedir. Ancak birçok Kur'an âyetinde de işaret edildiği üzere Kur'an'ı anlamama meselesi salt dille alakalı bir sorun değildir. Zira farklı Kur'an âyetlerinde de vurgulandığı üzere ilk muhataplar içerisinde Kur'an'ı anlamayanlar veya anlamak istemeyenlerin olduğundan bahsedilmektedir. Arapça düşünen ve konuşan bir toplumun, kendi ana dillerinde indirilen bir kitabı anlayamamaları elbette dilsel bir bariyerden kaynaklanmamaktadır. Bu sebeple Kur'an'ı anlamamak sorunu sadece lisanın anlaşılmamasıyla ilgili olmayıp anlamama isteği ve iradesiyle de ilişkilendirilmektedir. Kur'an, kendisinin bütün insanlığa gönderildiğinden bahsetmekle birlikte hidayetinden ancak muttakilerin istifade edebileceğini haber vermektedir. Mushaf tertip sırasına göre ikinci sûre olan Bakara'nın ilk âyetlerinde hidayet ve takva ilişkisinden bahsedilmesi ve Kur'an'ın ancak müttakiler için rehberlik yapacağının bildirilmesi takva olgusunun Kur'an'ı anlama eylemiyle ilişkisine işaret etmektedir. Takvâ kelimesi, Câhiliye Dönemi şiirlerinde daha çok maddi anlamda bir şeyden/zarardan korunmak ve sakınmak anlamıyla kullanılırken Kur'an'ın anlam evreninde; Allahtan korkmak, çekinmek ve O'na karşı sorumlulukların farkında olmak manasında zikredilmektedir. İnsanın Allah'a karşı temel sorumluluklarından birisi de O'nun gönderdiği kitaba inanması ve kitabın ilkelerine göre hayatını dizayn etmesidir. Müttaki kavramı bu manasıyla Kur'an'ı anlamak ve ona göre yaşamak isteyen kimselerin vasfı olarak da zikredilmiştir. Sorumluluk almak istemeyen kimselerin Kur'an'ı anlayamayacağı ve gereğince ondan istifade edemeyeceği bildirilmiş ve takva (sorumluluk) bilinciyle Kur'an'ı anlama arasındaki sıkı ilişkiye dikkat çekilmiştir. Bu araştırma, Kur'an'ı anlama ile takva arasındaki ilişkinin mahiyetini ortaya koymaya çalışmaktadır. Çalışma, Kur'an metni ve ilgili kaynaklar üzerinde desen inceleme ve analiz etme yöntemiyle yürütülmüştür.
Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Takvâ, Hidâyet, Furkân.

Abstract: The Qur'an was revealed in Arabic, the language of its first audience. To understand the Qur'an, one must either know the language in which it was revealed or rely on translations made by interpreters. However, as indicated in many Qur'anic verses, the issue of understanding (or failing to understand) the Qur'an is not solely a linguistic matter. The Qur'an itself reports that among its first audience there were those who did not comprehend it or chose not to. For an Arabic-speaking community to fail to understand a book revealed in their own native tongue cannot be attributed merely to a linguistic barrier. Therefore, the problem of understanding the Qur'an is not only related to grasping its language but also to the will and desire to comprehend it. While the Qur'an declares that it was sent for all humanity, it also states that only the God-conscious (al-muttaqūn) can truly benefit from its guidance. The fact that in the opening verses of al-Baqara—the second surah according to the canonical order—guidance is linked to piety, and the Qur'an is said to serve as guidance only for the God-conscious, points to a direct relationship between the concept of taqwā and the act of understanding the Qur'an. In pre-Islamic poetry, the word taqwā was often used in the material sense of protection or avoidance of harm. In the Qur'anic semantic universe, however, it denotes fear of God, reverence, and awareness of one's responsibilities toward Him. One of the fundamental responsibilities of human beings toward God is to believe in His revealed Book and to shape their lives in accordance with its principles. Thus, the term muttaqī is also used to describe those who seek to understand the Qur'an and live by it. The Qur'an asserts that those unwilling to assume responsibility cannot truly comprehend it nor benefit from it, thereby emphasizing the close connection between the awareness of taqwā (responsibility) and the ability to understand the Qur'an. This study aims to examine the nature of the relationship between understanding the Qur'an and taqwā. The research has been conducted through textual analysis of the Qur'anic corpus and relevant sources.
Keywords: Tafsir, Qur'ān, Taqwa, Guidance, Furqān.

Giriş

Kur'an-ı Kerim'i anlama meselesi, ilk muhataplardan günümüze kadar çeşitli seviyelerde müzakere ve tartışma konusu olmuş bir problemdir. Onu "anlamama" ile ilgili âyetlerin kendi muhtevasında da sıkça geçmesi, en başından beri Kur'an-insan ve anlam arasında bir anlamama geriliminin olduğunu göstermektedir. Kur'an'ı anlama ile ilgili Müslüman muhatap yönünden iki ana durumun olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, Kur'an'a iman ettiği hâlde akli, ilmî, hissî, epistemolojik ve birtakım diğer etkenler sebebiyle onun bir kısım ya da birçok âyetini anlayamamaktır ki bu, hemen hemen her müminin çeşitli seviyelerde de olsa karşılaşabileceği normal bir durumdur. Bu tabiî durumun bir diğer sebebi de Kur'an muhtevasının çağlar üstü bir mesaj taşıması, yapısal olarak lokalizasyona sığmaması ve çok yüksek bir icaz değerinin bulunmasıdır. Ayrıca Kur'an metninin anlam çerçevesinin sürekli genişlemesi ve müfessir Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın (1878-1942) ifadesiyle "bir manası ortaya çıkınca başka bir manasının daha yüzünü göstermesi" gibi özellikleri, Kur'an'ı anlama ameliyesinin hem zenginliğine hem de görece zorluğuna işaret etmektedir, denilebilir. Bununla birlikte Elmalılı, Kur'an'ın "manasını en kolay ve açık bir şekilde anlatan, zorlamasız, yapmacıksız, su gibi akan, nur gibi parlayan, kendisini insanlara duyurmak için inen ve duyuran" bir kitap olduğunu söyleyerek Kur'an'ı anlamanın kolaylığına da işaret eder.

Kur'an-ı Kerim'in indirilmeye başlandığı günden beri öncelikle Peygamber, sonra ona iman eden müminler tarafından anlaşıldığı da malumdur. Fakat Hz. Peygamber hariç olmak üzere Kur'an'a muhatap olan müminlerin, Kur'an'ın anlam dünyasının ne kadarına vâkıf olduğu meselesi oldukça subjektif değerlendirmelerin etkisi altındadır. Sahabenin anlamını kavrayamadığı birtakım âyetlerin manasını Hz. Peygamber'e sorması, tabiî olarak onların bazı âyetleri anlayamadığını göstermektedir. Kur'an'ı anlama ilminin (tefsir) ilk nüvelerini oluşturan bu ilmî faaliyetler, İslam toplumunun gelişim sürecine paralel olarak gelişmiş ve günümüze kadar hacimli bir tefsir ve *Ulûmü'l-Kur'an* müktesebatının oluşmasına vesile olmuştur. Tarihî süreç içinde İslam coğrafyasının farklı bölgelerinde âdeta senkronize bir şekilde yürütülen bu tefsir hareketleri, Müslüman bireyin ve toplumların Kur'an'ı anlama ameliyesine çok değerli katkılarda bulunmuştur. Çünkü tefsir ilmi çerçevesinde gelişen bu girişimler, Kur'an'ı anlama konusunda birçok ilmî metot üretmiş, geliştirmiş ve anlamanın şartlarını/imkânlarını disipline etmiştir. Fakat Kur'an-ı Kerim'i anlama meselesi sadece ilmî bir disiplinin çerçevesinde değerlendirilebilecek bir husus değildir. Zira Kur'an'ı anlamak için dil, gramer, edebiyat (belâgat) ve diğer ilmî metotların yanında hatta onların üstünde, anlamayla ilgili bir niyetin de bulunması gerekmektedir. Çünkü Kur'an'a ilk muhatap olan Arapların, Kur'an dilini konuşmalarına ve onu dilsel olarak çok iyi bilmelerine rağmen Kur'an'ı anlayamadıklarına dair birçok âyet Kur'an'da yer almaktadır. Meselâ Muhammed Sûresi 16. âyette, "Onlardan, seni dinleyenler de vardır. Fakat senin yanından ayrılınca kendilerine bilgi verilmiş olanlara 'Az önce ne demişti?' diye sorarlar. Bunlar, Allah'ın kalplerini mühürlediği, hevâ ve heveslerine uyan kimselerdir." şeklinde bilgileri verilen kimseler, Kur'an'ı dinlediği hâlde anlamayan kimselerdir. Hâlbuki onlar, Kur'an dilini (Arapça) konuşan kimselerdir. Bu durum, Kur'an'ı anlamak için onun dilini bilmenin yanı sıra birtakım kalbî, akli ve hissî eylemlerin/hâllerin de bulunması gerektiğine işaret etmektedir.

İşte bu noktada Kur'an-ı Kerim'de sıkça zikredilen takvâ olgusu, onun anlaşılmasında anahtar görevi yapan bilinç faaliyetlerinden birisidir denilebilir. Zira takvâ kavramı, Kur'an-ı Kerim'de çeşitli bağlamlarda kullanıldığı gibi dikkat çekici bir şekilde Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması ve kabullenilmesi bağlamında da zikredilmiştir. Bu tür âyetlerde bazen açık şekilde bazen de zımnen takvâ ve anlama arasında ilişki kurulmuştur. Mesela mushaf tertibine

göre ikinci sûre olan Bakara sûresinin 2. âyetinde Kur'an'ın muttakiler için hidâyet olduğu ifade edilmiştir. ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ *''O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, muttakiler için bir yol göstericidir.''*[1] Elmalılı, bu âyetin yorumunda, Kur'an'ın هُدًى لِلنَّاسِ *''tüm insanlar için hidâyet''*[2] olmasıyla ve Kur'an davetinin şuna buna tahsisinin olmamasıyla birlikte bu âyette muttakiler için hidâyettir denmesinin, kişinin Kur'an'ı anlama ve kabul etmede gösterdiği iradesine/eylemine işaret ettiğini, söylemiştir.[3] Yine Kur'an'da takvâ kelimesinin birçok zaman zikir,[4] mev'ıza ve furkân[5] gibi kavramlarla birlikte kullanılması, takva bilincinin Kur'an'ı anlamadaki önemli rolüne dikkat çekmektedir. Bu sebeple çalışmada takvâ olgusunun Kur'an'ı anlamadaki etkisi inceleme konusu yapılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de çok yoğun bir kullanımı olan takvâ kavramı hakkında birçok ilmî çalışma ortaya konmuştur. Kavramın önemine, kullanım yönlerine ve semantik veçhesine dönük bu çalışmalar, konumuzla doğrudan ilişkili olmadığı için burada zikredilmeyecektir. Fakat Erdoğan Baş tarafından ortaya konulan "Kur'an'ı Anlama Dereceleri ve Takvâ" isimli makale, bizim bu çalışmamıza benzer bir araştırma olup yazar, makalesinde, kâfirin, mümin olduğu hâlde imanının gereklerini tam yerine getirmeyen (günahkâr) kişinin ve takvâlı müminin Kur'an-ı Kerim'i anlama düzeylerine işaret etmiştir. Sonra da takvâ ehli müminlerin birtakım özelliklerine değinmiş ve bu özelliklerin Kur'an'ı anlamada icra ettiği fonksiyonlara işaret etmiştir. Bu çalışmada ise genel olarak takvâ olgusunun Kur'an'ı anlamadaki etkisi ve Kur'an'ı anlama düzleminde hidâyet ve furkân kavramlarının takvâ olgusuyla ilişkisine dikkat çekilmiştir. Çalışmamız bu yönüyle mezkûr çalışmadan ve takvâ ile ilgili diğer araştırmalardan ayrılmaktadır. Makalede önce takvâ kavramının lügat ve terim anlamı, sonra da Kur'an'ın anlaşılması noktasında takvâ kavramının ve bazen birlikte kullanıldığı hidâyet ile furkân kavramının ilişkisi incelenmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

Kur'an-ı Kerim'de çok sık kullanılan takvâ kavramı, Kur'an'ın mihver kavramlarından birisi olarak tanımlanabilir. Öyle ki Arapça bilmeyen birisi bile Kur'an'ı okuduğu zaman ''ittikâ'', ''muttakîn'' ve ''takvâ'' kavramının mühim bir manaya delalet ettiğini anlar denmiştir.[6] Kelime, ''v-k-y'' kökünden türevleri ve fiil şekilleri ile toplam 285 yerde çeşitli konu bağlamlarında zikredilmektedir.[7] Bazen salt olgunun kendisi olarak,[8] bazen de başka bir kavramın anlam dünyasını şekillerinden bir faktör olarak yer almıştır denilebilir. Mesela, *''Ey inananlar! Eğer Allah'a karşı takvâlı olursanız, O size iyiyi kötüden/hakkı batıldan ayırt eden bir anlayış [furkân] verir. Sizin kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah çok büyük lütfun sahibidir.''*[9] âyetinde takvâ olgusu, furkân (yanlışı doğrudan ayırma) idrakinin ön koşulu

---

[1] el-Bakara 2/2.
[2] el-Bakara 2/185; el-En'âm 6/91.
[3] Elmalılı, *Hak Dini*, 1/160.
[4] el-Bakara 2/63, 122, 123, 203, 231; el-Mâide 5/4, 7, 11; el-En'âm 6/69; el-A'râf 7/26, 63, 171; el-Enbiyâ 21/48; ez-Zümer 39/27, 28.
[5] el-Bakara 2/2; Âl-i İmrân 3/138; el-Mâide 5/46; en-Nûr 24/34.
[6] H. Mehmet Soysaldı, "Kur'an Semantiği Açısından Takvâ", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1996), 21-42.
[7] Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1996), 848-851.
[8] el-Bakara 2/197; el-Mâide 5/2; el-A'râf 7/26; et-Tevbe 9/108; el-Hac 22/37; el-Feth 48/26; el-Mücâdele 58/9; el-Müddessir 74/56; el-Alak 96/12.
[9] el-Enfâl 8/29.

olarak zikredilmiştir. Takvâ kavramının bu ve benzer kullanımları, kelimenin zengin anlam dünyasına işaret etmektedir.

1.1. Takvâ Kelimesinin Lügat Anlamı

Mevcut Arapça sözlüklerin en eskilerinden birisi olan Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî'nin (öl. 175/791) *Kitâbü'l-Ayn* isimli lügatinde, التَّقْوَى ''takvâ'' mastarının ve وقى ''v-k-y'' fiilinin 'korumak/korunmak' anlamına geldiği söylenmiştir.[10] Bu anlamda olmak üzere herhangi bir şeyi koruyan şeye aynı kökten gelen ''*vikâ*' ve *vikâye*'' denmiştir.[11] Kadim Arapçada قِ على ظَلْعِكَ ifadesi ''kendine dikkat et, kendini sakın'' manasına gelmekte olup kişinin kendisini zarardan/kötülükten koruması kastedilmiştir.[12] Bu meyanda فرسٌ واقٍ ''korunan at'' ifadesi; atın adımlarını atarken ayağını zemindeki zararlı şeylerden sakınması anlamında kullanılmıştır.[13] Aynı şekilde Araplar, çölde aşırı güneşe ve sıcağa maruz kalıp büyük bir kayanın altına sığındıkları zaman bunu اتَّقى ''*ittegâ*'' fiiliyle ifade etmişlerdir.[14] Râgıb el-İsfahânî (öl. 503/1110) وقى fiilinin masdarı olan *el-vikâye* kelimesinin, ''bir şeyin kendisine zararı dokunacak şeyden korunması'' anlamına geldiğini söylemiştir.[15] *Lisânü'l-'Arab'da*, bir şeyi eziyet veren bir şeyden koruma altına almak (*sıyâne*) ve örtmek, وَقَيْتُ fiili ile ifade edilir denmiştir.[16] Kelimenin الوُقايةُ – الوَقايةُ– الوِقايةُ– الوَقاء– الوِقاءُ gibi mastar çeşitlerinin hepsinin anlamı bir şeyden sakınmak ve korunmak anlamına gelmektedir.[17] Kendisiyle düşmandan korunulan, kendisinin arkasına (gücüne) sığınılan lidere/imama '*cünne*' (kalkan) denmiştir ki onun arkasındaki kimseleri koruması takvâ kelimesi ile ifade edilmiştir. كنا إذا احْمَرَّ البَأْسُ اتَّقَينا برسولِ اللَّهِ ''*Savaş kızıştığı zaman biz Hz. Peygamberi kendimize kalkan edinirdik*'' sözü de bu manadadır.[18]

Takvâ kelimesi, Câhiliye Dönemi şiirlerinde de kendini/bir şeyi korumak, sakınmak, maruz kalmaktan çekinmek anlamında kullanılmıştır. Mesela *Dîvânu-Cerîr*'de;

سقط النصيف ولم يرد إسقاطه ... فتناولته واتقتنا باليد

''İstemediği halde kızın yüzündeki peçe düştü; kız, yüzünü eliyle korurken onu aldı.''[19] şiirinde, kızın yüzünü yabancılardan sakınması/koruması takvâ kelimesi ile anlatılmıştır.

---

[10] Ebû Abdurrahman el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî - İbrâhîm es-Sâmerrâî (b.y.: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.), 5/238.

[11] Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî, *Cemheratü'l-luga*, thk. Remzî Munîr Ba'lebekkî (Beyrut: Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, 1987), 1/245.

[12] İsmail b. Hammâd Cevherî, *es-Sıhâh tâcu'l-lügat'i ve sıhâhu'l-Arabiyyi*, thk. Ahmed Abdulğafûr Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987), 6/2527.

[13] Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya el-Kazvînî, *Mecmelü'l-lügati li İbn Fâris*, ed. Züheyr Abdulmuhsin Sultân (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986), 933.

[14] Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdullâh el-Askerî, *el-Furûku'l-lugaviyye*, thk. Muhammed İbrâhîm Selîm (Kahire: Dâru'l-İlmi ve's-Segâfeti li'n-Neşri ve't-Tevzî', ts.), 1/366. Bu manada olmak üzere Araplar; فألقت قناعا دونه الشمس واتقت بأحسن موصولين كفّ ومعصم ... ''Kadın kendisini güneşten koruyan nikabı attı. Ve kendisini en güzel iki koruma olan avuç içi (aya) ve bileğiyle korudu.'' demişlerdir. Kadının yüzünü avuç içi ve bileğiyle güneşten koruması takvâ kelimesi ile ifade edilmiştir. Ayrıca bk. Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdullâh b. Sehl el-Askerî, *es-Sınâateyn*, ed. Alî Muhammed el-Bicâvî - Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm (Beyrut: el-Mektebetü'l-Unsıriyye, 1419), 446.

[15] Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 2001), 881.

[16] Muhammed b. Mükerrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-ʿArab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, ts.), 15/401.

[17] İbn Manzûr, *Lisânü'l-ʿArab*, 15/402.

[18] İbn Manzûr, *Lisânü'l-ʿArab*, 15/403-404.

[19] Cerîr, *Dîvânu Cerîr (bi şerhi Muhammed b. Habîb)*, ed. Nu'mân Muhammed Emîn Tâhâ (Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.), 1/69.

Buna göre takvâ kelimesi, korkudan ziyade, korkulan durumun başa gelmesinden önce tedbir alarak sakınmak anlamına gelmektedir denilebilir. Tıpkı güneşin yakmasından önce gölgeye sığınmak gibi.

Kelime hem kadim Arapça lügatlerde hem de âyet ve hadislerde korunmak, sakınmak, zarardan kaçınmak, saklanmak, örtünmek ve tedbir almak[20] gibi anlamlarda kullanılmasına rağmen klasik tefsirlerde daha çok ''Allah'tan korkma'' anlamı verilmektedir.[21] Türkçe Kur'an Meallerinde takvâ kelimesine ve ''v-k-y'' kökünden türeyen türevlerine ''korku'' anlamının verilmesi, klasik tefsir kaynaklarının bu tercihlerinden etkilenmiş gözükmektedir. Çünkü Kur'an'ın Türkçe meallerinde bu kelime yaygın anlamda 'korkmak/Allah'tan korkmak' olarak tercüme edilmektedir.[22] *Genel Türkçe Sözlük*'te ''Allah korkusu ile onun yasakladığı şeylerden, günah ve haram olması ihtimali bulunan şüpheli durumlardan, gereksiz şeylerden korunma; züht''[23] tanımı ile açıklanmıştır. Fakat semantik anlamda takvâ kelimesinin birebir korku (havf) anlamına gelmediği, aksine korkulardan emin olmak için tedbirli olmayı ifade ettiği bildirilmektedir.[24]

Muhammed Esed (öl. 1992), takvâ kelimesinin geleneksel kullanımı olan ''Allah korkusu'' kullanımını Kur'an tefsirinde ve mealinde yeterli bir çeviri olmadığını söylemiş ve bu çevirinin takvâ kelimesinin manasını tam olarak karşılayamadığını ifade etmiştir. Esed'e göre bu kelime ''Allah korkusu'' (*God fearing*) ifadesi yerine ''Her zaman her yerde hazır olan Allah bilinci'' (*God conciousness*) olarak çevrilmelidir. Esed, kelimenin, ''kötülükten sakınan'' veya ''sorumluluğu konusunda dikkatli olan'' anlamının doğru ama eksik olduğunu söyler ve doğru tercümenin ''Allah bilinci'' olduğunu belirtir.[25] Bazı çağdaş araştırmacılar da takvâ kelimesine yüklenen ''korku'' anlamının Kur'an meallerinde genelde tercih edilmesini eleştirmişler ve Türkçe meallerde ''Allah'tan korkun'' şeklinde çevrilen اتقوا الله ifadesinin ''Allah'a saygı ve sorumluluk bilinci'' olarak çevrilmesinin daha doğru olacağını ileri sürmüşlerdir.[26] Takvâ kelimesinin tehlikeden sakınmak/korunmak anlamının süreç içinde korkunun kendisine dönüşmesi bir anlam daralması olarak gözükmektedir. Kelime, Câhiliye Dönemi'nde herhangi bir maddî/manevî zarardan sakınmak ve korunmak manasına gelirken Kur'an dilinde, Allah'tan (azabından) sakınmak başta olmak üzere günahtan kaçınmak gibi anlamlara gelmektedir.[27] Kelimenin sorumluluk almak anlamı ise daha çok modern dönem yorumcuları tarafından rağbet görmüştür.

---

[20] Mesela oldukça meşhur bir hadis olan ''Allah'a karşı takvâlı olun ve yarım hurma ile dahi olsa kendinizi ateşten koruyun'' hadisi bu manada gözükmektedir. İlgili hadis için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiʿu's-sahîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr, ed. Mustafa Deyb el-Bugâ (Dımeşk: Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-Yemâme, 1993). ''Zekat'', 9 (No. 1351).

[21] Süleyman Uludağ, "Takvâ", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/484-486.

[22] Ali Galip Gezgin, "Kur'ân Meallerinde "Takvâ" Kelimesinin Türkçe'ye Çeviri Sorunu", *Kur'ân Mealleri Sempozyumu-eleştiriler ve öneriler-(II)* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 295-315.

[23] Genel Türkçe Sözlük, ''Takvâ'' (Erişim 06 Ocak 2024).

[24] Gezgin, "Takvâ" Kelimesinin Türkçe'ye Çeviri Sorunu", 295-315.

[25] Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk (Ankara: İşaret Yayınları, 2002), 1/4.

[26] Gezgin, "Takvâ" Kelimesinin Türkçe'ye Çeviri Sorunu", 295-315.

[27] el-Bakara 2/41; Âl-i İmrân 3/50, 123; el-Mâide 5/100; el-Enfâl 8/1; Hûd 11/78; en-Nahl 16/2; el-Mü'minûn 23/52; eş-Şuarâ 26/108, 110, 126, 131, 144, 150, 163, 179; ez-Zümer 39/16; ez-Zuhruf 43/63; et-Tegâbün 64/16; et-Talâk 65/10.

1.2. Takvâ Kelimesinin Terim Anlamı

Takvâ kelimesinin lügat anlamının genişliği, hem maddi hem de manevi zararlardan sakınmayı ifade etmesi ve Kur'an-ı Kerim'de çok yaygın kullanılması nedeni ile çeşitli terim tanımları yapılmıştır. Tanımların farklılığının bir diğer sebebi de kavramın güçlü kullanımından dolayı İslami ilimlerin farklı disiplinlerinin de kendi nosyonlarına göre bir tanım üretmeleri veya mevcut tanımı genişletmeleridir. Cürcânî (öl. 816/1413) takvânın; ''Ehl-i hakîkat nezdinde; Allah'a itaatle O'nun cezalandırmasından korunmak ve nefsi, cezaya sebep olacak davranışlardan sakındırmak'' anlamında olduğunu söylerken[28] Tehânevî (öl. 1158/1745) takvânın şer'î anlamının; ''şeriatın emirlerine tutunmak, nehiylerinden sakınmak'' anlamında olduğunu belirtmiş ve sonra da tasavvuf ehlinin bu kavramı, "Allah'ın dışındaki her şeyden (mâsivâdan) teberrî etmek'' anlamında tanımladığını ifade etmiştir.[29] Tehânevî, Teftâzânî'nin (öl. 792/1390) takvâyı, ''şeriatın kınadığı şeyden ve örfün mürüvvete aykırı gördüğü şeyden uzak durmak'' anlamında tarif ettiğini ve 'mürüvvete aykırı davranışları' yapmamanın da takvâdan olduğunu ilave ettiğini de belirtmiştir.[30] Teftâzânî'nin takvâ ve mürüvvet arasında kurduğu bu ilişki, kelimenin Câhiliye Dönemi kullanımlarında da gözükmektedir. Çünkü takvâ kelimesi Toshihiko Izutsu'nun iddia ettiğinin aksine[31] Câhiliye Dönemi'nde sadece maddi/fiziksel korkular için değil, manevi korku ve sakınma için de kullanılmaktadır. Bu manada olmak üzere Câhiliye Dönemi şairi Züheyr b. Ebû Sülmâ (öl. 609 [?]) şu beyitte;

ومَنْ يجعل المعروف من دون عرضه ... يفره ومن لا يتّقِ الشتم يشتم

''Kim ırzını/haysiyetini korumak isterse onu korur, kim de ayıplanmaktan sakınmazsa ayıplanır''[32]

diyerek, ırzı, haysiyeti ve şerefi korumayı takvâ kavramı ile ifade etmiştir. Buna göre takvâ kavramı Câhiliye Dönemi'nde sadece maddi tehlikelerden (güneşin ışınından, vahşi hayvanlardan, düşmandan vb.) değil, manevi zararlardan korunma/sakınma anlamında da kullanılmıştır.

Takvâ kavramı, ihtiva ettiği kapsamlı anlamlardan dolayı İslami ilimlerin farklı disiplinlerinde spesifik amaçlarla da kullanılmıştır. Bu meyanda olmak üzere tasavvufta nefsin durumları ve mertebesini ifade etmek üzere, hadis usulünde râvinin şahsi yaşantısının cerh ve tadil yönünde değerlendirilmesinde ve fıkıh ilminde ise namaz kıldıran imamdan[33] devlet başkanına kadar makamın zorunlu kıldığı vasıfları taşımanın şartları arasında zikredilmiştir.[34] Ayrıca Kur'an'da birçok eylemin bazen şart bazen de sonuç olarak takvâ olgusuyla ilişkilendirilmesi[35] takva bilincinin insan davranışlarındaki etkisine işaret etmektedir. Mesela ilk inen sûrelerden birisi olan Müzzemmil Sûresi 73/17. âyette *''Peki inkâr ederseniz, çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek o günden kendinizi nasıl koruyabileceksiniz?*[36]

---

[28] Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *Kitâbü't-ta'rîfât* (Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1983), 65.

[29] Muhammed b. Ali et-Tehânevî, *Keşşâfü ıstılâhâtü'l-fünûn ve'l ulûm*, ed. Alî Dahrûc (Beyrut: Mektebetü Lübnan Nâşirûn, 1996), 1/501.

[30] Tehânevî, *Istılâhâtü'l-fünûn*, 1/501.

[31] Erik S. Ohlander, "Kur'ân'da Allah Korkusu (Takvâ): Semantik Değişiklik ve Tematik Bağlam Üzerine Bazı Açıklamalar", çev. Faruk Özdemir, *İslamî Araştırmalar* 23/1 (2012), 18-27.

[32] Ebû Ubeyde Ma'mer Müsennâ, *Şerhu nakâiz'i-Cerîr ve'l-Ferazdak*, ed. İbrâhîm Hûr-Velîd Muhammed Hâlis (Abu Dabî: el-Mecmeu's-Sekâfî, ts.), 3/1128.

[33] Uludağ, "Takvâ", 39/484-486.

[34] Ebü'l Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.), 17.

[35] el-Bakara 2/187; el-En'âm 6/51, 69; el-A'râf 7/164; el-Enfâl 8/29; Tâhâ 20/113; ez-Zümer 39/28.

[36] el-Müzzemmil 73/17.

sorusunda, küfür (inkâr) ve takvâsızlık arasında ilişki kurulmuş ve iman ederek dehşetli günün azabından korunma (takvâ) emredilmiştir. Yani siz kâfirlik yaparak kendinizi gelecek zarardan korumuyorsunuz (takvâlı davranmıyorsunuz) denmiştir.[37] Yine Allah'ı, yerlerin, göklerin ve arşın sahibi olarak kabul eden müşriklerin O'na dünya hayatında ortak koşmaları takvâsızlık (sorumsuzluk/sakınmazlık) olarak eleştirilmiştir.[38] Takvâ kavramı Kur'an'da, akîdevî tercihlerden amelî eylemlere kadar birçok davranışın neden veya sonucu olarak zikredilmiştir. Bu durum takvâ olgusu ile Kur'an'ı anlama arasındaki ilişkide de bariz şekilde görülmektedir. Bu görünümlerde takvâ bilinci Kur'an'ı anlamada etkin/gerekli bir unsur olarak zikredilmektedir.

2. "Kur'an'ı Anlamama" Sorunu ve Takvâ Olgusunun Anlama Eylemine Etkisi

Dünden bugüne gerek ilmî mecralarda gerekse genel Müslüman toplum nezdinde üzerinde en fazla konuşulan ve tartışılan meselelerden biri de Kur'an'ın anlaşılmaması sorunudur. Bir metnin anlaşılmaması probleminin kabaca iki nedeni vardır. Ya metin anlaşılamayacak kadar kapalı, tutarsız ve yetersiz ya da metne muhatap olanların anlama melekelerinde veya niyetlerinde ciddi bir sorun vardır. Bu iki ihtimalden birincisinin Kur'an için geçerli olmadığı kesindir. Zira o, âyetleri muhkem,[39] mufassal (açıklanmış),[40] mübîn (açık),[41] çelişkisiz[42] olan ve anlaşılması da kolaylaştırılan bir kitaptır.[43] Esasen Kur'an'ın anlaşılmaması meselesi, inzal olmaya başladığı günlerden beri var olan bir problemdir. Kur'an bu probleme *''… (bu) halka ne oluyor ki söylenen sözü anlamaya yanaşmıyorlar!''*[44] diyerek işaret etmiş ve ilk muhatapların İslamlaşma sürecinde Kur'an'ı anlamamaya dönük direnç ve tepkilerini dile getirmiştir. Kur'an'ın ilk muhatabı olan Arapların, Arapça olarak indirilmiş[45] bir kitabı anlamamaları veya anlamaya yanaşmamaları, Kur'an'ı anlamama meselesinde problemin sadece metnin dili veya muhtevası olmadığını göstermektedir. Buna göre anlama eylemine nesne olan metin, anlama fiilinin gerçekleşmesinde tek etken değildir. Anlamaya konu olan metin gerek icaz gerekse muhteva yönünden en üstün meziyetleri (Kur'an gibi) taşısa bile anlama eyleminin öznesi olan zihnin yönelimlerinden/tercihlerinden birebir etkilenmekte ve anlamanın önüne birçok duvar örülebilmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de;*''Biz, öğüt almaları için Kur'an'da açıkladık. Fakat bu, onların sadece nefretini arttırır.''*[46] denilmiş ve anlama muhatap olan zihnin, anlamamaya dönük kasıtlı direnişinin ve kaçışının farklı tezahürlerine dikkat çekilmiştir.[47]

Kur'an-ı Kerim, çağrıya muhatap olan zihnin, sözü anlamamaya dönük giriştiği kasıtlı bireysel ve toplumsal reflekslere birçok âyette işaret etmiş ve bunu anlamamanın önündeki

[37] Ebü'l-Hasen Süleymân b. Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1423), 10/286.
[38] el-Mü'minûn 23/86-87.
[39] Hûd 11/1.
[40] el-En'âm 6/55, 97, 98, 114, 119, 126; el-A'râf 7/32, 52, 174; et-Tevbe 9/11; Yûnus 10/5, 24; Hûd 11/1; er-Ra'd 13/2; el-İsrâ 17/12; er-Rûm 30/28; Fussılet 41/3, 44; et-Târık 86/13.
[41] en-Nisâ 4/174; el-Mâide 5/15; Yûsuf 12/1; el-Hicr 15/1; en-Nahl 16/35, 82, 103; en-Nûr 24/34; eş-Şuarâ 26/2, 195; en-Neml 27/1; el-Kasas 28/1; Yâsîn 36/69; ez-Zuhruf 43/2; ed-Duhân 44/2; et-Talâk 65/11.
[42] en-Nisâ 4/82.
[43] Meryem, 19/97; ed-Duhân 44/58; el-Kamer 54/17, 22, 32, 40.
[44] en-Nisâ 4/78.
[45] Yûsuf 12/2; er-Ra'd 13/37; Tâhâ 20/113; ez-Zümer 39/28; Fussılet 4/3; eş-Şûrâ 42/7; ez-Zuhruf 43/3; el-Ahkâf 46/12.
[46] el-İsrâ 17/41.
[47] İlgili âyetler için bk. el-İsrâ 17/89; el-Kehf 18/54; Tâhâ 20/113; el-Furkân 25/50; er-Rûm 30/58; ez-Zümer 39/27; el-Ahkâf 46/27.

perdeler olarak betimlemiştir. *''Ve dediler ki: Bizi davet ettiğin şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda da bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda bir perde bulunmaktadır. Onun için sen (dilediğini) yap, biz de yapmaktayız!''*[48] Bu âyette, metne/anlama muhatap olan öznenin, anlama eylemine karşı giriştiği dört kasıtlı tavırdan bahsedilmektedir. Bunlar; anlamamaya şartlanmak (kalbin kapatılması), dinlememeye şartlanmak (gerekli görmemek), davet veya davetçiye ambargo (hicap/perdeleme) uygulamak ve sorumluluk almamak için istediğini yapabilme hürriyetinden vazgeçmemek (*''biz istediğimizi yapacağız''* ifadesi) şeklinde belirtilmiştir.

Mevdûdi'ye (1903-1979) göre Hz. Hamza'nın Müslüman olmasından sonra ve Hz. Ömer'in henüz İslam davetini kabul etmesinden önce (bi'setin 5. yılı civarları) inen Fussılet sûresindeki bu âyet,[49] Kur'an'ı anlamama eylemi hakkında muhatap zihnin kasıtlı davranışlarına dikkat çekmektedir. Kur'an'ın başka âyetlerinde de bahsedilen[50] bu tavır, insan ve anlam arasındaki ilişkinin problematik mahiyetine işaret etmektedir. Kur'an'ın ilk muhataplarının -özellikle bilgi ve kültür bakımından ileri gelen eşrafın- literal anlamda Kur'an'ı anlayamaması mümkün değildir. Çünkü apaçık Arapça ile indirilen Kur'an'ın ne istediği ve neye karşı çıktığı özellikle ileri gelenler nezdinde son derece açık ve anlaşılır idi.[51] Bu sebeple onların, *''Bu Kur'an'ı dinlemeyin, gürültü edin, belki üstün gelirsiniz''*[52] şeklinde planlar yapmaları ve *''bize başka bir kitap getir veya bu Kur'an'ı değiştir''*[53] biçiminde önerilerde bulunmaları Kur'an'ı literal manada çok iyi anladıklarını göstermektedir. Yine onların Kur'an'ı tebliğ eden peygamberi gördükleri zaman öfke ve nefretlerinden dolayı onu bakışlarıyla öldürecek kadar kinlenmeleri, Kur'an davetinin onlar üzerinde gösterdiği etkinin olumsuz tezahürleridir. Onları bu derece öfkelendiren şey, Kur'an'ın talepleridir ve onlar bu taleplerin siyasî, sosyal, iktisadi ve dinî olarak ne anlama geldiğini çok iyi anlıyorlardı. Bu sebeple zikri (Kur'an'ı) duydukları zaman öfke nöbetleri geçiriyorlardı.[54]

İlk muhatapların bazılarının Kur'an'ı dinletmemeye dönük girişimleri, Kur'an'dan başka bir kitap istemeleri ve peygambere karşı aşırı bir kin ve nefrete bürünmeleri şüphesiz Kur'an davetinin onlar üzerindeki yansımaları idi. Bu tepkilerin izdüşümleri onların Kur'an'ın çağrısını (metnini) çok iyi anladıklarını göstermektedir. Fakat Kur'an'ın mesajını anlamak ve buna rağmen ona cephe almak Kur'an'da; kalpsizlik, körlük, sağırlık, anlayışsızlık ve kıt akıllılık olarak tanımlanmış[55] ve onların Kur'an'ı anlayamadıkları söylenmiştir. Zira Kur'an'ı anlamak, metnin ne dediğini anlamakla birlikte ne istendiğini de anlamak, onun fıtrata uygun mesajına inanmak,[56] davetine uymak, emir ve nehiylerine teslim olmak manasına gelmektedir.

Buna göre Kur'an'ı anlama ifadesi ile ilgili iki temel durum ortaya çıkmaktadır. Birinci durum, herhangi bir literal metin gibi yeryüzünde konuşulan bir dil ile inşa edilen (vahiy

---

[48] Fussılet 41/5.

[49] Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 5/173.

[50] el-Bakara 2/88; en-Nisâ 4/103; el-En'âm 6/25; el-İsrâ 17/45-47; el-Kehf 18/57;

[51] Kur'an, ilk muhatapların onu anlamamaya dönük kasıtlı davranışlarını eleştirmek babında, eğer bu Kur'an Acem dilinde indirilseydi "Biz Araplara Acemce bir dille mi hitap edildi? Biz onu nasıl anlayacağız?" şeklinde itiraz geliştireceklerini haber vermekte ve Kur'an'ın anlaşılmasının birinci derecede dilsel sorunlarla ilgili olmadığına dikkat çekmektedir; bk. Fussılet 41/44.

[52] Fussılet 41/26.

[53] Yûnus 10/15.

[54] el-Kalem 68/51.

[55] el-Bakara 2/7, 17-19; Hûd 11/24; el-Enbiyâ 21/45; en-Neml 27/80; er-Rûm 30/52; ez-Zuhruf 43/40; Muhammed 47/23.

[56] er-Rûm 30/30.

bağlamında indirilen) bir kitap olması yönüyle âyetlerin metin/lafız anlamını kavramaktır.[57] Bunun, kelime anlamlarının, gramer kurallarının ve edebi özelliklerinin bilinmesi yoluyla olduğu açıktır. Bu sadece Kur'an için değil, herhangi bir dilde üretilen her metin için geçerlidir.

Kur'an'ın anlaşılması ile ilgili ikinci temel durum ise metnin anlaşılması için elzem olan insani, irfani ve vicdani melekelerin anlama eylemi ile ilişkisidir. Yukarıda ifade edildiği üzere Kur'an'ın dilini bilmek/anlamak, onu anlamanın ilk şartlarından/anahtarlarından olmakla birlikte kastedilen anlamın anlaşılması sadece metnin dilsel kimliği ve muhtevası ile ilgili olmadığı gibi yeterli de değildir. Kur'an'ı anlama eyleminin onun maksadına uygun olarak gerçekleşmesi için metnin tekliflerine açık bir vicdan ve önerdiği sorumlulukları üstlenmek için inanmak (iman) gerekmektedir. Nitekim Mekkelilerin; *''Biz seninle beraber doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırız…''*[58] demeleri, onların Kur'an davetinin mahiyetini/doğruluğunu anladıklarını fakat çıkarlarına aykırı gördükleri için anlamaya/imana/sorumluluk almaya yanaşmadıklarını göstermektedir. Bu durum, Kur'an'ı anlama meselesinin sadece bir metni anlamayla ilgili/sınırlı olmadığını, onu anlamak için salaha meyyal bir düşünceye, iyi niyete ve sorumluluk alacak bir vicdana da ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Herhangi bir metnin veya sözün anlak merkezinin zihin mi yoksa kalp mi olduğu tartışmaları bir yana Kur'an'ın, önerilerini genel manada kalbe teklif etmesi ve anlamamadan kalbi sorumlu tutması[59] bu açıdan oldukça dikkat çekicidir. Kur'an'ın anlam ve kalp arasında kurduğu bu ilişki, günümüzde bazı Kur'an muhalifleri tarafından, Kur'an'ın anlama eylemini eyleyen organ olarak zihin ve kalbi karıştırdığı gibi eleştirilere konu olsa da mesele tam olarak onların dediği gibi değildir. Çünkü Kur'an, anlamamayı konu edindiği bütün âyetlerde metni anlamamayı değil, mefhumu/maksadı anlamamayı eleştirir. Zira *''onlara Allah'ın size verdiği rızıktan yoksullara infak edin denildiğinde, Allah'ın doyurması gerektiği kimseleri biz mi doyuracağız''*[60] diyen zihin metni değil, mesajı anlamayan zihindir. Zira *''kazancınızdan fakirlere de verin''* cümlesi, lafız olarak anlaması kolay ve açık bir öneri olup Arapça konuşan her Arap ister eğitimli isterse eğitimsiz olsun bunu rahatça anlar. Fakat bu lafzın ifade ettiği paylaşım ve yardımlaşma ruhu, vicdanı ve akl-ı selimi olmayan bir insan için anlamsız ve zor bir tekliftir.[61] Kur'an'ın vahiy ile anlam arasında kurduğu bu tür ilişki, metin üzerinden aktarılır ama sadece metne bağlı değildir. Dolayısı ile Kur'an'ı anlamak için de metin üzerinden ama metni aşan birtakım akli, hissî ve kalbî eylemlere ihtiyaç vardır. İşte takvâ olgusu da lazım olan bu kalbî eylemlerden birisidir. Aynı zamanda takvâ olgusu, kalp ve zihnin öğüt alma (mev'ıza), hatırlama (zikir) ve furkân (hakkı batıldan ayırma) gibi olgularla da ilişkili olup muhatabın teklife medar olmasında etkin bir rol üstlenir.

---

[57] Kavramanın veya anlamanın bu çeşidi, zihinsel sorunu olmayan hemen her insanda farklı düzeylerde de olsa görülebilir. Kur'an üzerinde çok yoğun akademik çalışmalar yapan oryantalistlerin anlama faaliyetleri de bu neviden değerlendirilebilir.

[58] el-Kasas 28/57.

[59] el-Bakara 2/7, 10, 74, 88, 93, 118, 225; Âl-i İmrân 3/7, 8, 126, 167; en-Nisâ 4/63, 155; el-Mâide 5/13, 41, 52, 113; el-En'âm 6/25, 43, 46; el-A'râf 7/100, 101, 179; el-Enfâl 8/2, 10, 11, 12, 49, 63, 70; et-Tevbe 9/8, 45, 64, 77, 87, 93, 110, 125, 127; Yûnus 10/74, 77; en-Nahl 16/22, 108; el-İsrâ 17/46. El-Kehf 18/57; el-Enbiyâ 21/3; el-Hac 22/32, 35, 46, 53, 54; el-Mü'minûn 23/60, 63; en-Nûr 24/50; er-Rûm 30/59; el-Ahzâb 33/5, 12; ez-Zümer 39/22, 25, 45; Fussılet 41/5; Muhammed 47/16, 24; el-Mücâdele 58/22; el-Münâfikûn 63/3; el-Müddessir 74/31.

[60] Yâsîn 36/47.

[61] Bu teklifin zorluğu çeşitli Kur'an âyetlerinde dile getirilmiştir. *''Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. O sarp yokuş nedir bilir misin? Köle azat etmek veya açlık gününde yakını olan bir yetimi yahut aç-açık bir yoksulu doyurmaktır.''* el- Beled 90/11-16.

3. Kur'an'ı Anlamada Takvâ Olgusu ile İlişkili İki Kavram: Hidâyet ve Furkân

Allah'tan çekinmek (haşyet), O'nun kulu olduğunun bilincinde olmak ve bunun gereği olarak dünya yaşamında insani ve İslami sorumlulukları kabullenmek, üstlenmek ve gereğini yerine getirmek şuuru, genel hatları ile takvâ kavramının karşılığını ifade etmektedir denilebilir. Takvânın bu kapsamlı anlam alanı, Kur'an'ın anlaşılması, emirlerinin yerine getirilmesi ve yasaklarından kaçınılması bağlamında Kur'an-ı Kerim'de sıkça kullanılmıştır. Bazı âyetlerde ise önerilen davranışın takvâya sebep olacağı bildirilerek asıl amacın takvâya ulaşmak olduğu ifade edilmiş ve takvâ olgusuna özel bir önem verilmiştir.[62] Aynı şekilde bazı âyetlerde de Kur'an'ın ancak muttakilere hidâyet rehberi olması ve onun doğruyu yanlıştan, hakkı batıldan ayıran özelliğine ulaşmak için takvânın gerekliliğine vurgu yapılması, takvâ ile hidâyet ve furkân arasında önemli bir ilişki ve bağ olduğunu göstermektedir. Bu ilişki Kur'an'ın hakkıyla anlaşılması açısından oldukça önemli durumlara işaret etmektedir.

3.1. Takvâ-Hidâyet İlişkisi

Kelime olarak ''lütufla delalet etme/yol gösterme'' anlamına gelen hidâyet kavramı, terim olarak; ''talep edilen şeye ulaşmayı göstermektir'' olarak tarif edilmiştir. Kavramın terim anlamının da ifade ettiği gibi hidâyet olgusunda kişinin arzu ettiği şeye ulaşması hidâyet olarak tanımlanmıştır. الهداية el-Hidâye kelimesi bu yapısıyla Kur'an-ı Kerim'de geçmemekle birlikte ه-د-ى kökünden türeyen çeşitli kalıpları isim ve fiil şekli olarak toplam 317 yerde geçmektedir.

Hidâyet kavramı bazı âyetlerde Allah'ın hidâyet etmesi, bazı yerlerde peygamberin hidâyete vesile olması manasında kullanılırken bazı âyetlerde de Kur'an'ın kişiye hidâyet olması şeklinde kullanılmıştır. Bir kısım âyetlerde ise kişinin hidâyeti dilemesi ve ona yönelmesi manasında zikredilmiştir. Buna göre hidâyet; Allah'ın dilemesi/vermesi, Kur'an ve peygamberin vesile olması veya kişinin niyetini ona yöneltmesi (ihtidâ) ile elde edilebilen bir şeydir.

Kur'an tüm insanlığa hidâyet rehberi olarak gönderilmesine rağmen onunla muhatap olan her insanın hidâyete ermesi söz konusu olmamıştır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in gösterdiği hidâyete ulaşmak için kişinin hidâyeti istemesi ve ona yönelmesi gerekmektedir. Bu sebeple Kur'an'ın rehberlik ettiği hidâyet herkese şamildir fakat onun hidâyetinden ancak ona yönelenler (yani muttaki olanlar) istifade edebilmektedir. Bu durum mushaf tertibine göre ikinci sırada olan Bakara Sûresi 2/2. âyette ''O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.'' şeklinde ifade edilmiştir.

Müfessir Fahreddîn er-Râzî (öl. 606/1210) bu âyetin yorumunda, bir şeyin hidâyet ve delil olması vasfıyla kişiden kişiye değişmemekle birlikte hidâyetin neden sadece muttakilere tahsis edildiğini sorar ve cevaben; muttakinin zaten mühtedi olduğunu yani bir diğer deyişle mühtedi olamayanın muttaki de olamayacağını belirtir. Râzî, aynı şekilde Kur'an'ın tüm insanlara hidâyet olması ve sadece muttakilere hidâyet olması ifadeleri arasında birçok mücmel ve müteşâbihâtın olduğunu ifade eder ve aklın delaleti olmasaydı muhkemin müteşâbihâttan ayrılmasının mümkün olmayacağını belirtir. Ona göre hakikatte gerçek hidâyet aklın hidâyetidir ve bu tüm insanlar için geçerlidir. Fakat Kur'an'ın gösterdiği hidâyet dinî konulardaki hidâyettir ve bu ancak dileyen kimsenin (muttakinin) elde edebileceği bir şeydir.

[62] el-Bakara 2/183; el-Hac 22/37.

Beyzâvî (öl. 685/1286), Kur'an'ın tüm insanlara hidâyet olmasının yanı sıra bu âyette sadece muttakiler için hidâyet olarak belirtilmesinin sebebini, kişinin âyetleri anlama, teemmül etme ve mucizelerini idrak etme gibi yönelimleri sebebi ile olduğunu ifade eder ve bu durumu sağlıklı bir gıdanın ancak şifaya vesile olacağı şeklinde açıklar. Muhammed Reşîd Rıza (öl. 1935) da Kur'an'ın muttakilere hidâyet olmasını, kişinin, Fâtiha Sûresi 1/6. âyetteki hidâyet talebine uygunluk olarak yorumlamış ve hidâyet ile bireyin iradesi arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Yani hidâyet istenilen ve arzu edilen bir şey olduğunda ulaşılan bir şeydir. Ona göre bu ilişki Kur'an'ın sadece muttakilere hidâyet olmasının da açıklamasıdır. Zira kul, Allah'tan hidâyet isterse Allah ona yol gösterir ve onu hidâyete sevk eder.

Tâhir İbn Âşûr (1879-1973), ''muttakiler için hidâyettir'' ifadesindeki hidâyet kelimesinin lugavî anlamda Kur'an'ın hidâyeti talep edene, ona ulaşma çabası gösterene, hakka karşı kibirden uzak durana, nefsini taklitçilikten arındırıp doğru peşinde koşana, ahiret âlemindeki hesaptan sakınıp kendisini Allah'ın gazabından korumak isteyene (yani muttaki olana) hidâyettir anlamında olduğunu ifade etmiştir.

Çağdaş müfessirlerden Seyyid Kutub (1906-1966) Kur'an'ı anlama ile takvâ olgusu arasındaki ilişki için, ''hidâyeti bulmak isteyen kimsenin, tertemiz bir kalp ve samimi bir niyetle Kur'an'a yönelmesi gerektiğini, Kur'an'ın hidâyeti gösterici nurlarını ancak takvâ, korku ve duyarlılıkla dolu olarak kendisine gelenlere aktardığını'' söylemiştir. Mevdûdî de bu noktaya işaret etmiş ve ''Kur'an'dan yararlanabilmenin birinci şartı muttaki, yani Allah'tan korkan, hakla batılı ayıran ve salih kimseler arasına girmek isteyen biri olmaktır. Şüphesiz bu kitapta hidâyetten başka bir şey yoktur. Fakat kişi ondan faydalanabilmek için sağlam bir kafa ile yaklaşmalıdır. Her şeyden önce Allah'tan korkan, hakkı seven biri olmalı, hakla batılı birbirinden ayırabilmeli ve doğru yaşamalıdır. Bunun tersine, hakla batılı gözetmeyen, kendi ihtiraslarının veya dünya nimetlerinin yolundan giden veyahut da dünyadaki yolculuğu boyunca amaçsız dolaşan kimseler için Kur'an'da hidâyet yoktur,'' demiştir.

Görüşlerini aktardığımız müfessirlerin de işaret ettiği gibi Kur'an'ı anlama ve hidâyetine tabi olma meselesi, muhatabın anlama isteği/niyeti/arzusu ve sorumluluk alma potansiyeli ile de ilgilidir. Çünkü okunan metni bütün muhataplar anlamakta ancak bazıları kabul etmektedir. Burada sorun metni anlamamak değil, metnin taleplerini veya yasaklarını anlamamak ve kabullenememektir. Zira indirilen vahiy, bireysel ve toplumsal sorunları o kadar açık ve özlü anlatıyordu ki muarızlar, onun ifadesinin gücünü ancak mistik sırlar ile tanımlayabiliyor, onun şiir, kehanet ya da çok tesirli bir sihir olduğunu iddia edip reddediyorlardı. Çünkü şahsi çıkarlarına aykırı olan mesajlar, onlarla anlam arasında kalın perdelerin çekilmesine neden oluyordu. Zira din onlara sorumluluklar teklif ediyor, sorumluluk almak istemeyen kimseler ise olması gereken dinden aslandan kaçar gibi kaçıyorlardı. Bazı düşünürlere göre ise onlar, ''ahlâkî zaaflarını terk edip düşünmek ve akletmek isteselerdi Kur'an'ı anlamaları mümkündü. Zira kendileri dışındaki (düşünen, akleden) kimseler Kur'an'ın kendilerine ne dediğini, kendilerinden ne istediğini anlamışlar ve böylelikle getirdiklerine de iman etmişlerdi." Kur'an bu iki farklı tavra çeşitli âyetlerde dikkat çekmiştir.

3.2. Takvâ-Furkân İlişkisi

Furkân sıfatının türediği ف–ر–ق kök fiilinden türeyen الفَرْق kelimesi, saçın baştaki ayrım çizgisi anlamına gelmektedir.[63] Bu manadan olmak üzere başın tam ortasına aynı kökten gelen

[63] Ferâhîdî, *Kitâbu'l-ayn*, 5/147.

المفرق denmiştir.[64] İki şeyin birbirinden tam olarak ayrılması Arapçada 'el-fark' الفَرْق kelimesi ile ifade edilmiştir.[65] Aynı kökten gelen el-furkân ismi ise iki şey arasındaki ayrımı daha beliğ ifade eden bir isimdir denmiştir.[66] Kur'an-ı Kerim'in isim ve sıfatlarından birisi olan[67] furkân kavramı, terim olarak; ''hak ile batılı birbirinden ayıran tafsilatlı ilim'' olarak tarif edilmiştir.[68] Kur'an'da, önceki semâvî kitapların da sıfatı olarak zikredilen[69] bu kavram, Râgıb el-İsfahânî'ye göre, ''itikatta hak ile batılı, kelamda (sözde) doğru ile yanlışı ve davranışta iyi ile kötü olanı ayıran şey'' anlamına gelmektedir.[70]

Kur'an-ı Kerim'de toplam yedi yerde zikredilen[71] furkân kelimesi, üç yerde Kur'an'ın isim veya sıfatı olarak,[72] iki yerde Hz. Musa'ya verilen kitap olarak,[73] bir yerde Kur'an'ı anlama sonucu oluşan bilinç olarak[74] zikredilmiştir. Âl-i İmrân Sûresi 3/4. âyetteki kullanımından neyi kastettiği tartışmalı olmakla birlikte[75] İbn Âşûr gibi bazı müfessirler bu âyette zikredilen furkânın da Kur'an anlamında olduğunu söylemişlerdir.[76]

Furkân kelimesinin genel kabule göre anlama, anlayış ve bilinç olarak geçtiği Enfâl Sûresi 8/29. âyette takvâ ile furkân arasındaki ilişkiye işaret edilmiştir:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ تَتَّقُوا اللهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَاناً وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللهُ ذُوالْفَضْلِ الْعَظِيمِ

''Ey iman edenler! Eğer Allah'a karşı takvâlı olursanız O, size iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış verir, suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.''[77]

Bu âyette görüldüğü üzere hakkı batıldan ayırma bilinci olan furkâna ulaşmak için takvâlı olunması gerektiği şart ifadesi ile birlikte zikredilmiştir. Müfessirler bu âyetteki إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ ''eğer Allah'a (karşı) takvâlı olursanız'' ifadesine genel manada benzer anlamlar vermişlerdir. Fakat furkânın ne olduğu hususunda çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Burada öncelikle müfessirlerin âyetteki takvâ kavramına verdiği anlam/lar sonra da furkân kelimesi hakkındaki yorumlarına dikkat çekilecektir. Sonra da takvâ ile furkân arasındaki ilişkinin mahiyeti açıklanmaya çalışılacaktır.

Mukâtil b. Süleymân (öl. 150/767) âyette geçen ''eğer takvâlı olursanız ifadesini'', ''O'na isyan etmezseniz'' şeklinde açıklamıştır.[78] Taberî (öl. 310/923) ise ''Allah'a itaat edip farzları yerine getirirseniz, O'na isyan etmekten sakınırsanız, Allah'a, elçisine ve emanetlere ihanetten kaçınırsanız'' şeklinde izah etmiştir.[79] İmam Mâtürîdî de (öl. 333/944) ifadeyi, "eğer siz Allah'tan sakınır, O'na itaat eder ve size olan emirlerine riayet ederseniz'' şeklinde

---

[64] Cevherî, *es-Sıhâh*, 4/1541.
[65] Ezdî, *Cemheratu'l-luğa*, 2/784.
[66] İsfahânî, *el-Müfredât*, 633.
[67] el-Bakara 2/185; el-Furkân 25/1; el-İsrâ 17/106.
[68] Cürcânî, *Ta'rîfât*, 166.
[69] el-Bakara 2/53; Âl-i İmrân 3/4; el-Enbiyâ 21/48.
[70] İsfahânî, *el-Müfredât*, 634.
[71] Abdülbâkî, *el-Muʿcem*, 628.
[72] el-Bakara 2/185; el-Enfâl 8/41; el-Furkân 25/1.
[73] el-Bakara 2/53; el-Enbiyâ 21/48.
[74] el-Enfâl 8/29.
[75] Geniş bilgi için bk. Halil Hacımüftüoğlu, "Kur'an'daki 'Furkân' Kavramına Dair Farklı Bir Yaklaşım", *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2012), 81-106.; İbrahim Çelik, "Furkan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/220-221.
[76] İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 3/150.
[77] el-Enfâl 8/29.
[78] Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, 2/110.
[79] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Bağdâdî et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vili' âyi'l-Kur'ân*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Mekketü'l-Mükerreme: Dâru't-Terbiyeti ve't-Türâs, ts.), 13/487.

yorumlamıştır.[80] Begavî (öl. 510/1117) âyette geçen takvâ kelimesini "Allah'a itaat ve O'na isyan etmemek'' olarak açıklamıştır.[81] Râzî "Allah'a karşı takvâlı olursanız" ifadesini, büyük günahlardan kaçınmak olarak yorumlamış ve bu yorumunun gerekçesi olarak da küçük günahların affa mazhar olması sebebi ile takvâya mugayir olmayacağını söylemiştir.[82] Müfessir Kurtubî (öl. 671/1273) bu âyetteki takvâ kelimesini; ''Allah'ın emirlerine riayet, yasaklarından kaçınmak, harama düşme korkusuyla şüpheli şeylerden uzak durmak, kalbi halis niyetle donatmak, salih amellerle bezenmek, amellerde sadece Allah rızasını niyet ederek gizli ve açık şirkten sakınmak ve dünya malı hususunda iffetli olmak,'' şeklinde açıklamıştır.[83] Çağdaş müfessirlerden Merâgî (1881-1945) ifadeyi, ''takat nispetinde dînî vazifelere itaat etmek ve kişinin kendisine zarar verecek şeylerden kaçınması,'' olarak izah etmiştir.[84]

Genelde klasik tefsir kaynaklarından aktardığımız görüşlerde görüldüğü üzere müfessirler âyette geçen ''eğer takvâlı olursanız'' ifadesini genel manada haramlardan kaçınmak ve emirlere itaat etmek olarak yorumlamışlardır. Âyette takvâlı davranışın sonucu olarak verilecek olan furkân mefhumu ise müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir. Mücâhid (öl. 103/721) furkânı, ''dünya ve ahiret hayatındaki kurtuluş (mahrec)'' olarak yorumlamıştır.[85] Mukâtil ise ''şüpheli şeylerden koruma ve günahların affedilmesi'' şeklinde izah etmiştir.[86] Taberî âyette zikredilen furkân hakkında müfessirlerin ihtilaf ettiğini söylemiş ve bu ifadenin Mücâhid'in tefsirinde mahrec olarak yorumlandığı gibi ''necât'' yani kurtuluş olarak da tefsir edildiğini söylemiştir. Taberî bir başka görüş olarak da bu âyetteki furkânın, ''müminlerin kalbinde hakkı batıldan ayıran ve bununla hidâyete ulaşılan şey'' anlamına geldiğini söylemiştir.[87]

Zemahşerî (öl. 538/ 1144), furkânı ''nasr'' yani yardım olarak yorumlamış ve bu yardımla müminlerin hak ile batılı ayırt ettiğini, küfürden tam bir kopuş olduğunu, İslam'ın verdiği izzeti en üst düzeyde elde etmeyi ifade ettiğini ve yeryüzünün tüm bölgelerinde İslam'ın kuvvetinin görülür olacağını, Müslümanların diğer din mensuplarından ayrılacağını ve dünya-ahiret meziyetlerine ulaşılacakları anlamına geldiğini söylemiştir.[88] Ebû Hayyân el-Endelûsî (öl. 745/1344) bu âyetteki furkân kelimesinin, ''mutlak manada dünya ve ahiret âleminde müminlerle kâfirleri birbirinden ayıran şey,'' anlamına geldiğini söylemiştir.[89] *Rûhu'l-Beyân* müellifi İsmâil Hakkı el-Bursevî (öl. 1137/1725) ise bu âyetteki furkân ifadesinin ''kalpte oluşan ve hak ile batılı birbirinden ayıran hidâyet manasında,'' olduğunu ifade etmiştir.[90]

---

[80] Mâtürîdî, *Tefsîru'l-Mâtürîdî*, 5/187.

[81] Ebû Muhammed Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Begavî, *Meâlîmü't-tenzîl fi tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Abdürrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999), 3/348.

[82] Râzî, *el-Mefâtîh*, 15/476.

[83] Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir el-Kurtubî, *el-Câmî' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî (Kahire: Dâru'l-Kütubi'l-Mısriyye, 1964), 7/396.

[84] Ahmed b. Mustafa Merâgî, *Tefsîrü'l-Merâgî* (Mısır: Şeriketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el- Bâbî el-Halebî ve Evlâduhû, 1946), 9/195.

[85] Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr, *Tefsîru Mücâhid*, ed. Muhammed Abdusselâm Ebü'n-Neyl (Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmiyyi'l-Hadîse, 1989), 354.

[86] Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, 2/110.

[87] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 13/490.

[88] Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâik-i gavâmîdi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vîl*, thk. Muhammed Bâsil Uyûnü's-Sevd, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.), 2/214.

[89] Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî el-Atıyye Endelûsî, *el-Bahrü'l-muhît fi't-tefsîr*, ed. Sıdkî Muhammed Cemîl (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420/1999), 5/308.

[90] İsmail Hakkı el-Bursevî, *Rûhu'l-beyân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/337.

Dikkat edileceği üzere bu âyette geçen furkân ifadesi, kısmen farklı şekillerde tanımlansa da esasta ortak bir anlam taşımakta ve bu anlam, hak ile batılın ayrışması şeklinde ifade edilmektedir.[91] Kur'an'ın sıfatı olarak da zikredilen bu mana, kişinin doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ve güzeli çirkinden ayırması melekesi olarak gözükmektedir. Kelime aynı zamanda ''sabahın aydınlığı yani ışık, ziya'' anlamına da gelmektedir. Bu manada Araplar, بتّ أفعل كذا حتى سطع الفرقان ''Şöyle yapıp duruyordum ki sabah oldu'' ifadesini, fecrin atması, ortalığın aydınlanması yani şüpheli durumdan çıkıp kişinin bir şeyin hakikati hususunda kalbinin mutmain olması anlamında kullanmışlardır.[92] Buna göre nasıl karanlık şeylerin üzerini örter ve onun mahiyetini saklarsa aydınlık da eşyanın mahiyeti hakkında doğru bilgi verecek vasatı yani aydınlığı oluşturur. Furkân kelimesindeki şafak/aydınlık anlamı da bu manada olup kişinin doğru bilgiyle gerçeği yakalaması kastedilmiştir. Bu aydınlık gerçeğe ulaşmak için de kişinin takvâ duygusuna sahip olması gerektiği hatırlatılmıştır. Bu şöyle de izah edilebilir. Hakikate giden yol furkân mefhumundan (doğruyu yanlıştan ayırt etmekten) geçer. Furkâna ulaşmak içinse takvâ gereklidir. Takvâ ise tehlikeyi görüp tedbir almak yani bir nevi ön okuma yaparak hayat yolculuğunun akıbeti hususunda sorumlu davranmaktır. Takvânın kişiye vermiş olduğu bu nur/aydınlanma nimeti Kur'an-ı Kerim'de bazı âyetlerde de hatırlatılmıştır. *''Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve Peygamberine inanın ki O, size rahmetinden iki kat versin ve size ışığında yürüyeceğiniz bir nûr lütfetsin; sizi bağışlasın. Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.''*[93] Bazı müfessirler, bu âyette takvâ sonucu verileceği söylenen nurun Kur'an ve hidâyet olduğunu söylemişlerdir.[94] Bu süreç Muhammed Sûresi 47/17. âyette, وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ *''Hidayete erişenlere gelince, Allah onların hidâyetlerini arttırır ve onlara takvâlarını verir.''*[95] şeklinde ifade edilmiştir. Râzî, âyette geçen *''onlara takvâlarını verir''* ifadesinin farklı anlamlarının olduğunu belirtir ve münafıkların dinledikleri halde Kur'an'ı anlamadıklarını müminlerin ise onu hem dinleyerek hem de anlayarak hidâyete erdikleri ve bunun karşılığında da takvâ ile ödüllendirildiklerini söyler.[96] Bu takvâ mükâfatı, onların Kur'an'ı ve peygamberi takvâ bilinci ile dinlemelerinin karşılığıdır. Yani onlar takvâlı davrandıkça takvâları artan kimselerdir.[97]

Elmalılı takvâ ve furkân arasındaki bu ilişkiyi, ''eğer siz hıyanetten sakınır ve takvâya sarılırsanız o sizin için furkân yapar. Size bir ayrım gücü ihsan eder. Maddî ve manevî alanda öyle bir farklılık ve imtiyaz bahşeder ki açık ve kapalı alanlarda hakkı hak olmayandan, iyiyi kötüden, temizi pisten ayırır, sizi her türlü fenalıktan uzak tutar ve farklı duruma getirir.'' şeklinde açıklamıştır.[98] Seyyid Kutub (öl. 1966) takvâ ve furkân arasındaki ilişkiyi şöyle izah etmiştir. ''Allah korkusunun (takvânın), yolun eğriliklerini kalbe gösterecek bir ayırıcı özellik kazandırdığı bir gerçektir. Fakat bu gerçeği -bütün inançla ilgili gerçekler gibi- fiilen

[91] Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî, *Rûhu'l-meʿânî*, ed. Alî Abdulbârî Atıyye (Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1410), 5/184.

[92] Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyn b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî, *Fütûhu'l-gayb fi'l-keşf 'an kınâi'r-rayb*, ed. İyâd Muhammed el-Gavc (Câizetü Debî ed-Devliyyetü li'l-Kur'ân'il-Kerîm, 2013), 7/82.

[93] el-Hadîd 57/28.

[94] Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, thk. Abdürrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-Arabî, 1422/2001), 4/239.

[95] Muhammed 47/17.

[96] Râzî, *el-Mefâtîh*, 28/50.

[97] İzzet Derveze, *et-Tefsirü'l-hadîs* (Kahire: , Dâru İhyâi'l-Kütubi'l-Arabî, 1983), 8/314.

[98] Elmalılı, *Hak Dini*, 4/221.

tatmayanlar bilemez.''[99] Kutub bu yorumunda takvânın kalpte oluşturduğu hisse işaret etmekte ve bunun özel bir durum olduğunu ifade etmektedir.

Bu özel durum, Kur'an'ın anlaşılmasında, idrak edilmesinde ve içselleştirilmesinde çok mühim bir görev icra etmekte ve Kur'an ile insanın ortak noktada buluşmasını temin etmektedir denilebilir. Zira ''Kur'an-ı Kerim, takvâ ahlakına bağlı olarak yaşamak isteyenlere yol göstermek için gönderilmiş bir kitaptır.''[100]

Sonuç

Bütün insanlığın hidâyeti ve salahı için gönderilen Kur'an'ın ilk amacı, elbette anlaşılıp ilke ve prensiplerinin hayata geçirilmesidir. Zira pratikte bir faydaya dönüşmeyen metin/söz, ne kadar yüksek değerde olursa olsun gerçek fonksiyonunu icra edemez.

Kur'an anlaşılması kolaylaştırılmış bir kitap olmakla birlikte ilk indiği günlerden çağımıza kadar daima bir anlaşılmama sorunu da yaşamıştır denilebilir. Fakat bu anlaşılmama sorunu, Kur'an metninin (âyetlerin) kapalılığından veya yetersizliğinden kaynaklanmamaktadır. Kur'an ve anlaşılmama sorunu daha çok insanın anlama/ma isteği ile ilgilidir. Çünkü Kur'an, talepleri olan bir kitaptır ve bu özelliği sebebi ile *''ağır bir söz''* olarak betimlenmiştir.

Kur'an'ın anlaşılmaması ile ilgili birçok âyetin Kur'an'da yer alması -ilk muhatapların Arapça konuşan insanlar olduğu göz önüne alınırsa- Kur'an'ı anlama eyleminin sadece metinle ilgili olmadığına işarettir. Çünkü metnin açık ve tafsilatlı olduğu birçok âyette zikredilmiştir. Bununla birlikte onun anlaşılmaması sorununa sık sık işaret edilmesi problemin başka bir yerde olduğuna işaret etmektedir. Kur'an bu sorunu, genel manada insanın anlamak istememesi olarak gösterir. Kur'an'a göre sorumluluk almak istemeyen ve hayatı hevasına göre yaşamak isteyenler, Kur'an'ı anlayamayanlar değil anlamak istemeyenlerdir. Bu sebeple Kur'an'ın sadece muttaki olanlara rehberlik edeceği bildirilmiştir.

Çalışmadan elde edilen sonuca göre takvâ bilinci, birçok ibadetin gayesi olduğu gibi bazı dînî davranışların da sonunda verilen manevî bir ikramdır. Kur'an'ın anlaşılması bağlamında ise takvâ bilinci, Kur'an'ın anlam dünyasını hak edene açan bir anahtardır. Kur'an'a göre insan olma ve davranma bilincini kaybetmeyen her insan Kur'an ile ortak noktada buluşur ve onun söylemlerine gönülden boyun eğer. Bu durum takvâ bilinci olan insanla Kur'an arasında özel bir iletişim kanalı gibidir. Takvâ duygusu da bu bağlamda Kur'an'ın anlam frekansını yakalamakta önemli bir insani erdemdir. Bu sebeple Kur'an'ın tüm insanlar için hidâyet olduğu söylenmekle birlikte onun hidâyetinden gerçek manada sadece muttakilerin istifade edebileceği bildirilmiştir.

[99] Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 5/290.

[100] Hayreddin Karaman - ve dv., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 2/683.

Kaynakça

Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Muʿcemü'l-müfehres*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1996.

Âlûsî, Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî. *Rûhu'l-meʿânî*. ed. Alî Abdulbârî Atıyye. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1410/1989.

Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdullâh b. Sehl. *es-Sınâateyn*. ed. Alî Muhammed el-Bicâvî-Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm. Beyrut: el-Mektebetü'l-Unsıriyye, 1419/1998.

Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdullâh. *el-Furûku'l-lugaviyye*. thk. Muhammed İbrâhîm Selîm. Kahire: Dâru'l-İlmi ve's-Segâfeti li'n-Neşri ve't-Tevzî', ts.

Baş, Erdoğan. "Kur'ân'ı Anlama Dereceleri ve Takvâ". *Tasavvuf-İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 9 (2002), 187-207.

Begavî, Ebû Muhammed Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed. *Meâlîmü't-tenzîl fi tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Abdürrezzâk el-Mehdî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999.

Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl (Tefsîrü'l-Beyzâvî)*. ed. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1418/1997.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiʿu's-sahîh*. ed. Mustafa Deyb el-Bugâ. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. Dımeşk: Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-Yemâme, 5. Basım, 1993.

Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhu'l-beyân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Cerîr. *Dîvânu Cerîr (bi şerhi Muhammed b. Habîb)*. ed. Nu'mân Muhammed Emîn Tâhâ. 3 Cilt. Kahire: Dâru'l-Meârif, 3. Basım, ts.

Cevherî, İsmâîl b. Hammâd. *Tâcü'l-luga*. thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1987.

Cündioğlu, Dücane. *Anlamın Buharlaşması ve Kur'ân*. İstanbul: Tipyan, 1995.

Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *Kitâbü't-ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1983.

Çelik, İbrahim. "Furkan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/220-221. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Derveze, İzzet. *et-Tefsirü'l-hadîs*. Kahire: , Dâru İhyâi'l-Kütubi'l-Arabî, 1983.

Elmalılı, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Yayınları, ts.

Endelûsî, Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî el-Atıyye. *el-Bahrü'l-muhît fi't-tefsîr*. ed. Sıdkî Muhammed Cemîl. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1420/1999.

Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. Ankara: İşaret Yayınları, 2002.

Ezdî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd. *Cemheratü'l-luga*. thk. Remzî Munîr Ba'lebekkî. Beyrut: Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, 1987.

Ferâhîdî, Ebû Abdurrahman el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm. *Kitâbü'l-ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî - İbrâhîm es-Sâmerrâî. 8 Cilt. b.y.: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.

Gezgin, Ali Galip. "Kur'ân Meallerinde Takvâ Kelimesinin Türkçe'ye Çeviri Sorunu". *Kur'ân Mealleri Sempozyumu-eleştiriler ve öneriler- (II)*. 295-315. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Hacımüftüoğlu, Halil. "Kur'an'daki 'Furkân' Kavramına Dair Farklı Bir Yaklaşım". *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2012), 81-106.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: ed-Dâru't-Tûnûsiyye li'n-Neşr, 1984.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem. *Lisânü'l-ʿArab*. Beyrut: Dâru's-Sadr, ts.

İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî. Muhammed. *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*. thk. Abdürrezzâk el-Mehdî. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-Arabî, 1. Basım, 1422/2001.

İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 2001.

Karaman, Hayreddin - ve dv. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd. *Mehâsînü't-te'vîl (Tefsîru'l-Kâsımî)*. ed. Muhammed Bâsil Uyûnü's-Sevd. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1418/1997.

Kazvînî, Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya. *Mecmelü'l-lügati li İbn Fâris*. ed. Züheyr Abdulmuhsin Sultân. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1986.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir. *el-Câmiʿ li-ahkâmi'l-Kurʾân*. thk. Ahmed el-Berdûnî. Kahire: Dâru'l-Kütubi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.

Kutub, Seyyid. *Fî Zılâli'l-Kur'ân*. çev. Yakup Çiçek ve dv. İstanbul: Emir Yayınları, 1993.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Tefsîru'l-Mâtürîdî (Te'vîlâtü Ehli's-sünne)*. thk. Mecdî Bâslûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005.

Mâverdî, Ebü'l Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed. *el-Ahkâmü's-sultâniyye*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.

Merâgî, Ahmed b. Mustafa. *Tefsîrü'l-Merâgî*. 30 Cilt. Mısır: Şeriketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el- Bâbî el-Halebî ve Evlâduhû, 1. Basım, 1946.

Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Tefhîmü'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayani vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.

Mukâtil, Ebü'l-Hasen Süleymân b. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1. Basım, 1423/2002.

Mücâhid b. Cebr, Ebü'l-Haccâc. *Tefsîru Mücâhid*. ed. Muhammed Abdusselâm Ebü'n-Neyl. Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmiyyi'l-Hadîse, 1989.

Müsennâ, Ebû Ubeyde Ma'mer. *Şerhu nakâiz'i-Cerîr ve'l-Ferazdak*. ed. İbrâhîm Hûr-Velîd Muhammed Hâlis. 3 Cilt. Abu Dabî: el-Mecmeu's-Sekâfî, 2. Basım, ts.

Ohlander, Erik S. "Kur'ân'da Allah Korkusu (Takvâ): Semantik Değişiklik ve Tematik Bağlam Üzerine Bazı Açıklamalar". çev. Faruk Özdemir. *İslamî Araştırmalar* 23/1 (2012), 18-27.

Râzî, Fahreddîn. *Mefâtîhu'l-gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999.

Reşîd Rızâ, Muhammed. *Tefsîrü'l-Kur'ân'il-hakîm (Tefsirü'l-menâr)*. 12 Cilt. b.y.: el-Heyetu'l-Mısrıyyetu'l-Âmmetü li'l-Küttâb, 1990.

Soysaldı, H. Mehmet. "Kur'ân Semantiği Açısından Takvâ". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1996), 21-42.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Bağdâdî et-. *Câmiu'l-beyân an te'vili' âyi'l-Kur'ân*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Mekketü'l-Mükerreme: Dâru't-Terbiyeti ve't-Türâs, ts.

Tehânevî, Muhammed b. Ali. *Keşşâfü ıstılâhâtü'l-fünûn ve'l ulûm*. ed. Alî Dahrûc. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü Lübnan Nâşirûn, 1996.

Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyn b. Abdillâh b. Muhammed. *Fütûhu'l-gayb fi'l-keşf 'an kınâi'r-rayb*. ed. İyâd Muhammed el-Gavc. 17 Cilt. Câizetü Debî ed-Devliyyetü li'l-Kur'ân'il-Kerîm, 2013.

Uludağ, Süleyman. "Takvâ". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/484-486. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Hidâyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/473-477. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Zehebî, Muhammed es-Seyyid Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü Vehbe, ts.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an hakâik-i gavâmîdi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. thk. Muhammed Bâsil Uyûnü's-Sevd,. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 3. Basım, ts.